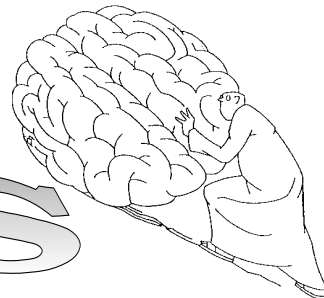

SISYFOS

Toto číslo je věnováno 10. Evropskému kongresu skeptiků, který se konal pod záštitou AV ČR v Praze ve dnech 7. – 9. září 2001.

Organizačně jej zajistil Český klub skeptiků Sisyfos, veškerý servis zajistila firma Icaris.

Uznáním dosavadní šestileté činnosti Českého klubu skeptiků Sisyfos se stalo zvolení Jiřího Grygara viceprezidentem ECSO na nejbližší funkční období.

Uvítací projev prof. Rudolfa Zahradníka k účastníkům 10. evropského kongresu skeptiků

Vážení kolegové, dámy a pánové,

dovolu mi, abych na začátku svého úvodního slova uvedl, co pokládám za hlavní důvod přítomnosti každého z nás zde. Jsem přesvědčen, že je to náš společný zájem o osud lidstva. Ptám se, zda je tato starost na místě. Jsem o tom přesvědčen a cítím to velice silně.

Zejména nyní, na začátku 21. století, výrazně zesílily problémy související s naší civilizací. Lze je rozdělit do dvou skupin: První skupina se týká negativních stránek v oblasti obecné morálky. Skutečně ničující vliv může mít skutečnost, že někteří lidé, angažovaní v politickém životě, jsou kontaminováni korupcí a že lež je samozřejmou součástí jejich každodenní politiky. Jiným špatným jevem je ohromná žádostivost některých lidí po penězích: organizovaný zločin představuje krajní případ. Snad není třeba říkat, že je tragédií, když zisk je jediným kritériem úspěchu časopisu nebo, obecně, jakéhokoli informačního média. Bohužel, i některé z těch činností, které v minulosti vždy sloužily k posilování morálky, např. sportovní aktivita, jsou dnes ve značné míře znehodnoceny podvody, které mají zaručit úspěch za každou cenu. Tuto smutnou pasáž zakončím ještě zmínkou o úpadku náboženského citění, o klesajícím vlivu Církví a naopak o stoupajícím vlivu sekt, z nichž některé mají nesporně patologický charakter.

Druhý důvod mých starostí je spojen s rozporem mezi vzděláním a jeho chybením, mezi vědou a pseudovědou, mezi racionalismem a iracionalismem. Mnozí lidé tento rozpor podceňují, a to může mít vážné důsledky, protože množství těžkých problémů, se kterými se bude lidstvo potýkat ve 21. století, je nepochybně velké. Budu to ilustrovat jen na dvou případech: energetické zdroje a jejich využívání, a problém nového vzestupu bakteriálních, virových a jiných nemocí.

V oblasti energetiky se dopouštíme dvojího zločinu. Spotřebujeme fosilní paliva, která bychom měli považovat spíše za extrémně hodnotnou surovinu pro chemický průmysl v budoucnosti. Škoda, vzniklá spálením, je obrovská a ireverzibilní. A nejen to: vedle vody vzniká také karbondioxid, kysličník uhličitý. Skleníkový efekt je ovšem zábavný jen pro málo vzdělané politiky. Jaderní a plasmoví inženýři spolu se sofis-

tikovanými inženýry mají dnes šanci učinit významný krok vpřed v získávání vylepšených nebo nových mohutných energetických zdrojů. K jejich získání naproti tomu nevede politická demagogie ani postoje polovzdělaných reprezentantů některých ekologických hnutí. Dost příznačné je to, že veřejná média, rozhlas a televize, v diskusích o tomto kritickém problému zpravidla preferují polovzdělané amatéry a nikoli plně kvalifikované vědce a inženýry.

Stejnou tendenci můžeme pozorovat v případě zdravotnických problémů. Bohužel, ani dnešní vědecká medicína nemůže zaručit, že budou rychle a s dostatečnou účinností vyřešeny všechny problémy medicíny, např. stále stoupající počet alergických nebo nádorových onemocnění, nehledě k AIDS a nemoci šílených krav. Přesto je tu naděje, že s dostatečnou finanční podporou medicína nakonec i tyto problémy vyřeší. Avšak bez vzdělaného obyvatelstva to bude úkol velmi obtížný. A právě na tomto poli způsobují média vážné škody tím, že v zájmu předstírané demokracie a objektivitativy staví na stejnou úroveň oficiální, uznávanou vědeckou medicínu a to, co nazývají medicínou alternativní. Musíme však poctivě přiznat, že někteří lékaři, zřejmě z nedostatku času, se pacientům dostatečně nevěnují a nejednají s nimi ohleduplně. Takový přístup katalyticky posiluje důvěru veřejnosti v podezřelé léčitele a šarlatány.

Skeptické hnutí již po celá léta představuje významnou podporu racionalismu v jeho nikdy nekončícím boji proti iracionalismu. Nikdy bychom neměli zapomenout, že oponenti rozumu jsou houževnatí v prosazování absurdit a že jsou ochotni bránit tyto názory všemi prostředky. Ještě spíše to platí o těch stoupencích iracionality, pro které se stala zdrojem velkých výdělků.

Na závěr úvodní poznámky chci ještě vyjádřit své přesvědčení, že takový kongres, jaký je tento, který právě začíná, je cenný, užitečný a zasluhuje ocenění. Nikdo z nás ale nesmí nikdy zapomenout ani na vteřinu, že bez velkého nadšení a trvalého úsilí informovat o našich aktivitách veřejnost, by byly všechny naše snahy marné.

Cornelis de Jager: Příjemné sebeklamy: Chvála bláznovství

Astrofyzik. Univerzita v Utrechtu, Katedra kosmického výzkumu a astrofyziky a Observatoř Sonnenborgh, Utrecht, Nizozemí. Bývalý předseda ECSO.

Před téměř pěti sty lety, v roce 1511, vydal Erasmus Rotterdamský knihu „Stultitiae Laus,“ neboli „Chvála bláznovství.“ Kniha obsahuje kritiku tehdejší společnosti v duchu přesvědčení, že bláznovství vládne světu. Kritika není v knize formulována přímo. Aby byla kniha přijímána mocnými, používá autor poznámky formulované nevzdělanou ženou. Tento přístup byl typický pro konec středověku. Některé šlechtické domy měly svého dvorního šaška, jehož úlohou bylo šířit pochyby v prostředí, kde vládla absolutistická forma pravdy. Šašek mohl být kritický, protože byl považován za blázna. Také reformátoři používali tento styl. Shakespeare se vyjadřuje o „povolených bláznech.“ Blázni byli tolerováni na dvorech, které byly silné na to, aby snesly kritiku. Obecně řečeno, kritika je tolerována ve společnostech, které jsou silné na to, aby ji akceptovali. Dnes můžeme tvrdit, že jen vyvinutá demokracie může být plně otevřena kritice.

Moderní společnost má také své bohy – bulvární tisk, pronikání paranormálních aktivit do společnosti skrze média atd. Tím se vytvářejí protivědecké postoje, které jsou přijímány většinou společností. Zdá se, že řada lidí se dnes chce nechat klamat. Je to zvláštní dnes, kdy produkty vyvinutých vědeckých technologií dominují světu a kdy je věda integrální součástí společnosti. Jedna z hypotéz, které vysvětlují tento jev, se odvolává na nedostatečnou reflexi vědeckého pokroku. Rychlý pokrok vědy nemůže být absorbován a vytváří strach

z vědy. Podezření ze zneužití vědeckých poznatků je podporováno médii.

Jaký je postoj skeptiků? Činnost skeptických organizací by byla protiproduktivní, kdyby jedna absolutní pravda byla kladena do protikladu k jiné. Užitečnější je přístup středověkých šašků – šířit pochyby a tím vytvářet protitlak k desinformacím. Je mnoho způsobů, jak postupovat. Především je třeba vysvětlovat metody vědeckého výzkumu. Fantazie jsou nepotřebné, když pravda je tak fantastická (Kaler). Síly skeptiků jsou slabé, ale mohou vytvořit hráz proti šířeným desinformacím.

Přístup moderních skeptiků je definován P. Kurtzem. Jde o postoj proti tvrzení, že „nic není jisté, ani toto tvrzení“ (Multatuli). Díky vědě existuje jádro ověřených znalostí. Toto jádro je vymezeno nejistotou a probíhajícími výzkumem. Vědecký přístup znamená akceptovat jádro a být skeptický na okraji, kde práce pokračuje. Skeptický postoj je stejný jako vědecký.

Jeden příklad z minulých let je pozoruhodný. V západních zemích pozorujeme v průběhu posledních desetiletí růst vlivu ekologických skupin. Někteří lidé mají strach z toho, že průmyslový pokrok zničí životní prostředí, a proto finančně podporují ekologické iniciativy. Řada velkých ekologických organizací je na této podpoře závislá, což vede k přehánění a k šíření desinformací. Činnost ekologických iniciativ je třeba korigovat skeptickým přístupem.

Amardeo Sarma

Potýkání s tvrzeními o panormálních jevech

15 let zkušeností skeptiků

GWUP, Rossdorf, Německo. Nově zvolený předseda ECSO.

Před 15 lety byly z podnětu CSICOP zakládány skeptické organizace v evropských zemích. Z některých z nich se staly velké organizace. Nyní můžeme reflektovat naše zkušenosti, formulovat poučení do budoucna a také přispět radou jiným nově vznikajícím skeptickým skupinám.

Uvedme některé náměty k reflexi:

- Identifikace námětů, kterým by se měly věnovat skeptické skupiny. Přístup k náboženství.
- Zastánci paranormality, jejich argumenty a skeptická kritika.
- Otázky vedení skeptické skupiny.
- Šíření informací a publikací.
- Vytváření informační databáze a sítě odborníků.

Příspěvek se zaměřuje na zastávce paranormality a na způsob, jak s nimi jednat. Zároveň se tím řeší otázka, jak

vést skeptickou skupinu. Rozlišujeme několik skupin účastníků diskusí o paranormalitě, které vyžadují různé přístupy:

- Zastánci paranormality upřímně věří v paranormální jevy. Ochotně souhlasí s testováním paranormálních praktik a jsou překvapeni, jestliže nejsou potvrzeny. Sofistikování příznivci kladou vyšší nároky na kvalitu experimentů. Jednání s nimi je obtížné.
- Největší výzvu pro skeptiky představují vědci, kteří věří v paranormální praktiky, případně se jim věnují. Tito zastánci dokázali vyvinout náročné metody. Mají velké množství dat, které není možné snadno odmítnout a také dlouhou zkušenost s obhajobou paranormálních praktik.
- Zvláštní skupinu tvoří extrémní skeptici, kteří nevedou dialog. Je nepříjemné, jestliže jsou součástí skeptické skupin

Sekce Alternative Medicine – přeložil MUDr. Petr Lemež, CSc.

Dr. B. B. Beyerstein: Why do bogus medical practices seem to work?

Proč se zdá, že falešné léčitelské praktiky fungují?

Proč mnoho jinak inteligentních a vzdělaných lidí věří, že „léčitelské postupy vědecky vyvrácené“ mohou vyléčit různé nemoci? Ač většina alternativních či „komplementárních“ léčitelských praktik se ukázala jako neúčinná, ne-li skutečně škodlivá, existují mnohé jemné psychologické a společenské procesy, které mohou přesvědčit nemocné, že jim bylo, je či bude pomoci pochybnými metodami jako jsou homeopatie, léčebný dotyk, většina bylinných přípravků, manipulace s klouby, akupunktura, apod.

Ve své přednášce proto autor rozlišuje mezi disease (choroba, nemoc), tj. tělesná porucha způsobená infekcí, úrazem, degenerací, nádorovým onemocněním, atd., a illness (onemocnění, nemoc), tj. pocity únavy, letargie, bolesti, beznaděje, atd., jež doprovázejí průběh nemoci.

(Pozn. překladatele: Autor se tedy snaží rozlišit objektivní porušení funkcí organismu proti subjektivním pocitům (tedy prožívání nemocným) svého onemocnění. Ač takovéto rozlišení je správné a výhodné pro následující výklad, termíny disea-

se a illness bývají však obvykle gnoseologicky jinak chápány (např. Lemež, Čas. Lék. čes., 1990, 129: 1361-1364).

Zatímco CAM (léčitelské, alternativní) postupy ukázaly jen velmi malou schopnost vyléčit objektivní poruchy, mohou však z psychologických důvodů, zmírnit psychické prožívání nemoci. Mnoho nemocných tak zamění mylně toto subjektivní zlepšení za zlepšení v léčbě nemoci organismu. Tento způsob symptomatické úlevy může být nicméně užitečný jen potud, dokud neodvádí nemocného od léčby s prokázanou účinností, která by skutečně léčila jeho nemoc (až dokud není příliš pozdě pro prokazatelně účinnou léčbu, aby mohla fungovat). Toto se však podílí na falešném ohodnocení účinnosti CAM. Protože mnozí nemocní užívají „doplňky CAM“ navíc k prokazatelně účinné léčbě, těmto falešným produktům se tak může propůjčit zdání, že by se mohly podílet na léčbě.

Přednáška zkoumala řadu společenských a psychologických faktorů, které mohou vést k víře, že CAM léčí nemoci. Tyto faktory mohou způsobit, že utrpení je spojeno s méně škodlivými příznaky, i když příčina nemoci není CAM dotčena. Protože léčitelé (používající CAM) necítí potřebu kontrolních skupin a randomizovaných klinických studií, spoléhají se zcela na svědectví spokojených zákazníků, která však poskytují málo důkazů o účinnosti jejich postupů. Kromě placebo účinků, nemocní spokojení s CAM mohou mít užitek z normálních samouzdravujících (sebeobnovujících) schopností organismu, tj. jestliže onemocnění probíhá svým přirozeným průběhem. Nemocní pak mylně připisují uzdravení, k němuž by došlo i bez jakéhokoli zásahu, metodám CAM (viz nachlazení, jež bude vyléčeno za 7 dní při užívání tohoto léku, ale při jeho neužívání bude trvat celý týden).

Podobně, jestliže diagnóza byla nesprávně stanovena samotným nemocným, léčitelem či lékařem, pak nemocní mohou věřit v neúčinné léčitelské metody, že je vyléčily z nemoci,

kterými však nikdy ne onemocněli. Jsou-li obtíže nemocného skutečně psychosomatického rázu, příznaky mohou dobře vymizet důsledkem pouhého pohodlí a ubezpečování o účinnosti CAM. Existují tedy různé žádoucí rysy a psychologická vyrovnání se ve vztahu léčitele a jeho zákazníka, jež mohou nemocní přeceňovat a nesprávně hodnotit z hlediska užítu jim poskytnutého.

Produkty CAM jsou usilovně nabízeny na trhu a běžně je doprovází nadnesená tvrzení (často jsou šířeny sympatizanty z hromadných sdělovacích prostředků). Toto a také charismatické osobnosti a obchodní schopnosti léčitelů užívajících CAM mohou vést k zveličeným očekáváním nemocných. Předpokládají slíbené zlepšení, nálada klientů se může zlepšit a oni mohou začít jíst, spát, lépe se pohybovat ve společnosti a cvičit. Tato zlepšení životního stylu mohou mít užitečné účinky, které mohou být zaměněny za přímé výsledky CAM.

Mnozí uživatelé CAM jsou náchylní k různým virám typu New Age, které jsou spojeny s magickými, duchovními a vitalistickými filosofiemi, jež podporují CAM a mohou být také nepřátelské společensky a ekonomicky k vědecky založené lékařské profesi. Tyto postoje nemocných mohou ztěžovat objektivní hodnocení jim poskytované léčby. Protože víra v CAM je typicky součástí mnohem širšího světového názoru, napadnutí jedné jeho části ohrožuje filosofii jako celek. Tudíž ti, kteří věří v CAM jsou náchylní spíše potlačit svou paměť, logiku či vnímání než připustit, že ústřední část jejich kosmologické víry je neplatná. Ze všech těchto důvodů, jsou svědectví spokojených zákazníků nedostatečnými důkazy účinnosti jakékoli léčby či léčitelství. Tudíž je nezbytné, aby údajně účinné léčitelské metody byly podrobeny přísným dvojité slepým, randomizovaným klinickým studiím, než mohou být prohlášeny za účinné.

Jak institucionalizovat léčitelství – teorie a praxe: Cees N. M. Renckens (Holandsko)

V posledním čtvrtstoletí došlo v Holandsku k impozantnímu vzestupu popularity léčitelství (quackery – termín pro léčitelství s hanlivým aspektem šarlatánství – pozn. překl.), převlečeného za tzv. alternativní medicínu, nebo, jak tomu dnes stoupcenci těchto praktik říkají, za aditivní, komplementární, holistickou nebo ještě hůře integrovanou medicínu. Je to paradoxní, protože k tomuto vzestupu došlo v době, kdy řádná medicína dosáhla obrovského pokroku a úspěchů.

Před r. 1975 byli v řadách těch, kdo léčili neortodoxním způsobem, ve 100 % jen nelékaři: naturopati, léčitelé vírou nebo paranormálními postupy. Zákon zakazoval vykonávat léčebnou praxi osobám bez diplomu. Tento zákon, platný od r. 1765, byl však od počátku porušován v obrovském rozsahu a léčitelé, když už se dostali před soud, dostali jen mírné tresty a ihned obnovovali svou činnost. Od padesátých let byl připravován nový liberálnější zákon, a od té doby soudci, v očekávání jeho přijetí, odmítali šarlatány postihovat vůbec. Zákon byl parlamentem schválen teprve v r. 1996, a to jednomyslně. Prohlásil medicínu za svobodné povolání (s výjimkou několika „rezervovaných činností“), které může provozovat kdokoli. Ani holandská lékařská společnost, která byla v r. 1849 ustavena hlavně proto, aby bojovala proti šarlatánství, neprotestovala. Nesouhlasila jen Společnost lékařů proti šarlatánství (Dutch Union against Quackery), založená už v r. 1881, která má dnes 1250 členů, především lékařů a farmaceutů.

Počátek vzestupu alternativní medicíny předznamenala v r. 1975 návštěva prince Bernharda, manžela královny, u akupunkturisty, kterou navázal na dlouhou tradici královské rodiny v kontaktech s léčiteli a proutkaři. Typické je i pravidelné předávání královských vyznamenání homeopatům a akupunkturistům. Holandská společnost proti šarlatánství prožívala obtížné období, protože hlavní předmět jejich kritiky, nelékaři, byli akceptováni zákonem a přijímáni téměř celou populací. Společnost proti šarlatánství si ale uvědomila, že alternativní me-

dicína (AM) se stala vážnějším problémem, než tradiční „quackery“, a změnila proto své stanovky a zkoncentrovala své aktivity proti AM, i když tyto metody začali ve stoupající míře používat i mnozí lékaři. Vzestup zájmu mezi nimi o AM byl rychlý, ale v posledních letech se zdá, že se situace stabilizuje neboť dochází k mírnému ústupu AM. V současné době dosahuje počet „alternativních lékařů“ zhruba 1100, tedy 2–3 % všech holandských lékařů.

Společnost proti šarlatánství se snaží ovlivnit veřejnost, lékaře i politiky. Avšak místo toho, aby mezi nimi nacházela jen spojence, cítí se někdy obklopena „nebezpečnými šilenci“. To se týká názorů v parlamentu, měkkého postoj Holandské lékařské asociace, Ligy spotřebitelů, i Holandské onkologické společnosti, která spolupracuje s „alternativními rakovinovými specialisty“, i soudců, kteří vždy upřednostňují „alternativní“ lékaře před jejich kritiky.

Donedávna publikovali „alternativní lékaři“ své pohádky v druhořadých časopisech a mezinárodní vědecká komunita s úsměvem ignorovala jejich zprávy o pozeňnaném působení „sub-Avogadrové“ potencované homeopatické preparáty, o čínské „pre-Vesaliánské“ anatomické mytologii a zájmu naturopatů o „znečištěné tělo“, „zkažené tlusté střevo“ apod. V běžné praxi byl svět regulérní medicíny a alternativní medicíny oddělen hlubokým a nepřemostitelným příkopem. Vláda sice už v 80. letech subvencovala výzkum alternativních metod, ale ten nepřinesl žádné pozitivní výsledky. Seriózní vědci neriskovali svou reputaci zkoumáním absurdních tvrzení a měli pravdu. Jak problematický je vědecký výzkum absurdních hypotéz, ukázal nejlépe Petr Škrabánek, který velice výmluvně hlásal racionální skepticismus. Říkal: budme dogmatiky a nevěřme v absurdity. Příliš mnoho „neutrality“ není cestou k „de-markaci absurdit“ (Lancet 1986). Češi by měli tomuto příkladnému mysliteli a autorovi vystavět pomník. V Holandsku jsou dnes vládou podporovány projekty, ve kterých mají normální (regular) lékaři těsněji spolupracovat s „alternativními“ lékaři

a léčiteli. Výsledky nejsou nijak spektakulární a ani nevedly k lepším vzájemným vztahům.

Ještě více zneklidňujícím fenoménem je to, že i prestižní časopisy, např. Lancet, British Medical Journal nebo i Britská lékařská společnost přijímají stále více a více článků z oblasti AM. Já si myslím, že je to možné jen proto, že Petr Škrábánek už zemřel a není nikdo, kdo by patřičně zostudil vydavatele. Zdá se, že Britové zešléli a že propagují alternativní medicínu, zaštitěni princem Waleským. Čínská medicína je prezentována jako nadřazená – v mnoha ohledech – medicíně západní. Ortodoxní medicína se má prý mnoho učit od homeopatie. Tato politika připomíná slova premiéra N. Chamberlaina po mnichovské dohodě v r.1938: „Věřím, že jsme docílili čestného míru“. Následky takové politiky znají občané České republiky dobře. Akceptování nebo dokonce oceňování

absurdit, hříček a podvodů alternativní medicíny představuje obdobnou krátkozrakou chybu úsudku. Podobný trend můžeme pozorovat i v USA, kde se v rámci Národních ústavu zdraví (NIH) usídlilo silně dotované centrum pro alternativní medicínu, bohatě produkující texty, které podle názoru povrchních a nekritických pozorovatelů třídí zrna od plev. Kritičtí pozorovatelé ovšem zatím žádné zrna neviděli.

Medicína by měla věřit ve vlastní sílu. Vždyť své současné úroveň dosáhla jen lpěním na principech racionální, kritické a kompetitivní vědy. Její výsledky, přijaté vědeckou komunitou, musí být ovšem přizpůsobeny potřebám individuálního pacienta. Cílem Holandské společnosti proti šarlatánství je proto uchovat a podporovat přísnou vnitřní disciplínu lékařské profese a chránit tak pacienta. Jsem si jist, že by to Petr Škrábánek schválil.

Zabezpečení kvality léčebné péče: Jak obejít pravidla Willem Betz

„Medicína založená na důkazech“ dnes

V současné medicíně bylo přijato pravidlo, že všechny diagnostické i léčebné úkony musí být podloženy důkazy. To platí bez výjimky pro všechny procedury, ať už vycházejí z lidové tradice, mystiky nebo vědy. Znamená to, že musí být podrobeny klinickým kontrolovaným testům. Výsledky musí být reprodukovány na nezávislých pracovištích. Nezbytné je také zajistit bezpečnost a vyloučit rizika, jak krátkodobá, snadno zjištělná, tak i možná rizika dlouhodobá. To vše jsou pilíře dnešní „evidence based medicíny“ (EBM). Doufejme, že v nejbližší budoucnosti budou používány jen EBM metody, zatímco metody „non EBM“ budou opuštěny.

Z tohoto hlediska můžeme rozlišovat jen tři typy medicíny:

1. EBM – a/ metody optimální, b/ metody účinné, ale zastaralé
2. Experimentální medicína – v procesu zkoušení
3. Non EBM, „quackery“, léčitelsví, s neprokázanou účinností.

Zařazení do té které kategorie závisí hlavně na publikaci v prestižních odborných časopisech, na schválení lékařskou komunitou jako standard a také na schválení zdravotními pojišťovnami.

Alternativní medicína

Vedle toho vznikla snaha, vytvořit další typ medicíny, alternativní (komplementární, nekonvenční), která by nepodléhala pravidlům EBM – nutnosti vědeckého důkazu. Protože na vědecké půdě neměla tato snaha obejít přísné testy úspěch, snaží se zastánci těchto metod získat oficiální uznání přímým tlakem na politiky.

Používají následující argumenty:

Popularita: Alternativní medicínu (AM) používá 20 – 80% občanů. Dostatečným důkazem má být spokojený pacient.

Konspirace: AM je účinná, ale stát a lékaři to zatajují.

Jiná logika: Metodu nelze ověřit ortodoxním způsobem. Jestliže to vědecká medicína nedokáže, pak je to její chyba.

K důkazu jsou nutná jiná kritéria: Homeopatii může posoudit jen homeopat. Neléčíme nemoci, ale pacienta. Ortodoxní statistika není pro AM použitelná.

Výmluvy: Nemáme možnosti k testování. Když je naše metoda uznána jinde, proč ne u nás?

Ekonomické argumenty: AM je laciná.

Ekologické argumenty: AM je přirozená, přírodní, měkká. Co je z přírody, je zdravé.

Anthropologie a sentiment: AM je původní, tradiční.

Lékařský argument: AM zlepšuje „kvalitu života“ (?).

Altruismus: Lid má právo na kvalitní AM medicínu.

Způsoby, kterými se snaží dosáhnout uznání:

Překrucování: Předkládají nepravdivé informace.

Manipulace: Vytvářejí schvalovací orgány, složené jen z příznivců AM. Přisvojují si monopol na metody AM.

Přejmenování: Místo léků používají termín potravinové doplňky, aby obešli zákony.

Útoky na akademickou medicínu: Miliony lidí umírají v nemocnicích. Jen 15% všech léků je účinných. Lékaři jsou korumpováni farmaceutickými koncerny.

Volání po svobodě: Máme právo na svobodný výběr medicíny.

Rovnoprávnost: Zastavme diskriminaci!

Chovají se podle zákona hejna: K negativním výsledkům mlčí a rozejdou se, po pozitivní zprávě se seskupí.

Podvody: Ignorujeme zákony a nebojme se malé pokuty.

Jakých úspěchů zastánci AM dosáhli:

Evropská unie zjednodušila registraci homeopatik a antroposofických léčiv. V **Belgii** jsou bylinné léky zařazeny mezi potravinové doplňky. V **Holandsku** byl zrušen monopol lékařů na diagnostiku a terapii. Homeopatika jsou registrována i s udáním indikací. V **USA** unikly prostředky AM kontrole FDA (Státní úřad pro kontrolu potravin a léčiv) a byl zřízen úřad pro akupunkturu. **WHO** stanovila indikace pro léčbu akupunkturou a pro prostředky AM přijala pravidlo o „předpokládané bezpečnosti“.

Výhledy a doporučení do budoucna:

Rozhodovat o medicíně bude legislativa a právníci. Lékaři musí zvýšit zodpovědnost za vývoj medicíny, ale musí využívat pomoci právníků. Musíme dohlížet na přípravu a dodržování zákonů v oblasti medicíny. Přísně musí být aplikovány direktivy EU. Nespoléhejme na vládní orgány. Zjišťujeme případy klamavé reklamy a podvodů v obchodním styku a využíváme zákonů k jejich omezení. Nebojme se podávat žaloby. Odmítejme zařazení léků mezi potravinové doplňky. Nepodceňujme moc AM lobby. Výzkum AM nepodporujeme více než dovolují pravidla Evropské komise.

„Alternativní“ medicína v Německu – fakta, trendy Barbara B. Burkhard (Německo)

Tzv „alternativní“ nebo „komplementární“ nebo souhrnně „komplementární a alternativní“ (CAM) medicína je výnosným obchodem, téměř bez zákonných restrikcí. Chceme-li porozumět

tomu, oč jde, je nutno prozkoumat několik oblastí: Co je nabízeno na trhu? Jaký je původ metod AM, tradiční nebo jde o metody nové? Léčitelé se vydali po pádu železné opony na

východ; existuje i opačný směr ovlivňování? Jaké jsou trendy a změny v posledních letech? Změny na trhu a v pojišťovnictví? Je soutěžení CAM s oficiální medicínou lékem zdravotnického systému? Jak se mění legislativa, pojišťovnictví, jak reaguje EBM a jaké přijímá standardy? Jak se chová soudnictví? To jsou otázky, kterým je věnována zatím jen malá pozornost, ale bez jejich zodpovězení nelze závažnému fenoménu AM porozumět a problémy řešit.

Jako příklad, jak je nutno analyzovat tyto otázky, uvedu zhodnocení dvou metod, používaných CAM pro léčbu onkologických pacientů.

1. Léčba rakoviny autologním materiálem

Pro přípravu léčebných preparátů vyráběných *magistraliter* (v lékárnách, jednotlivě pro každého pacienta) z autologního materiálu, tj. z vlastních tkání pacienta, např. z krve, orgánů, tkáně nádoru, není třeba žádného schválení. Podle Zákona o léčivech (German Drugs Act) nejsou tyto přípravky považovány za léčiva. Výrobce potřebuje souhlas k výrobě jen tehdy, když svůj produkt umístí na trhu. Vinou této díry v legislativě je v posledních letech pacientům nabízeno stále stoupající množství těchto preparátů, u nichž se slibují zázračné efekty, ovšem za odpovídající cenu.

2. Preparáty ze jmelí

Používání preparátů ze jmelí má kořeny v anthroposofii, spirituálním, dogmatickým a intuitivním systémem, vytvořeným Rudolfem Steinerem v první polovině 20. století. Výrobci těchto preparátů využívají benevolentních předpisů (v Evropě ojedinelých) o homeopatických, anthroposofických a fytotherapeutických preparátech, které umožňují jejich prodej v Německu bez vědeckého důkazu o jejich účinnosti a o jejich bezrizikovitosti. Složení těchto preparátů je nestandardní, závisí na množství faktorů včetně klimatických podmínek v době růstu a sklizně i na druhu hostitelského stromu. Extrakty ze jmelí lze samozřejmě podrobit vědeckým studiím, které mohou definovat jejich účinnost na modelech *in vitro* i *in vivo*. Jednou z mnoha složek extraktu je galactosid-specifický lektin, který silně ovlivňuje biologickou odpověď organismu, avšak ve velmi úzkém rozpětí nízkých koncentrací. Reprodukovatelné výsled-

ky lze docílit jen s čistěnými extrakty a se znalostí koncentrace lektinu v extraktu. Takovým studiím nejsou preparáty ze jmelí podrobovány. Literární data uvádějí, že lektin má imunomodulační účinek, daný zvýšenou sekrecí protizánětlivých cytokinů. Na druhé straně ale mají lektiny schopnost podporovat růst mnoha různých nádorů *in vitro* i *in vivo*. Proto nelze opomenout možná rizika v klinickém použití, nehledě k tomu, že v literatuře existují zprávy o negativním imunomodulačním účinku extraktů.

V kontrastu k těmto rozporným experimentálním nálezům jsou lékařská literatura i populární tisk plny nadšených zpráv o účinnosti komerčních preparátů ze jmelí na růst tumorů. Jestliže ale pátráme po klinických randomizovaných, kontrolovaných studiích, tak zjistíme, že většina z nich má velice špatnou metodickou úroveň a i ty přinášejí jen „slabé a nekonkluzivní“ důkazy.

Uvedu některá nová data:

V r. 2001 publikoval Grossarth-Maticek a kol. v časopise *Alternative Therapies* článek, ve kterém tvrdí, že prospektivní studie ukázaly, že Iscador „může dosáhnout klinicky významného prodloužení života pacientů s rakovinou a že je to způsobeno stimulací autoregulace“. Kritici této práce však našli vážné metodické nedostatky této studie a dokazují, že tato práce neposkytuje žádný důkaz o účinnosti a že stejně nekvalitní je i předchozí autorova práce.

Steuer-Vogt a kol. (2001) studovali účinek extraktu ze jmelí v prospektivní randomizované kontrolované studii s 277 pacienty s kožním karcinomem. Nebyly zjištěny žádné rozdíly v pětiletém přežívání, imunitních reakcích nebo v kvalitě života mezi skupinou léčenou a neléčenou extraktem.

Evropská organizace pro výzkum a léčbu rakoviny (EORTC) prezentovala výsledky prospektivní studie Eggermonta a kol. (2001) u 200 vysoce rizikových pacientů s melanomem. Testován byl interferon v Iscador. Bylo zjištěno, že „u pacientů s metastázami v mízních uzlinách může Iscador urychlit a modifikovat průběh onemocnění: byl prokázán zvýšený výskyt mozkových metastáz a zkrácení délky přežití“.

Alternativní medicína v České republice a SISYFOS

Jiří Heřt

V posledním desetiletí došlo k prudkému vzestupu zájmu o tzv. alternativní medicínu (AM). Názor, že jde o zcela nový fenomén a že jeho příčinou je import ze zahraničí, je chybný. Už před r. 1989 se používaly metody AM, ovšem jen ty, jejichž principy bylo možno vykládat materialisticky. Byla to především akupunktura v podobě uměle vytvořené v 50. letech Číně pod názvem Tradiční čínská medicína (TCM). Energie *čchi* byla chápána jako projev elektromagnetismu a dvojice *jang-jin* odpovídala dvojici protikladných marxistických kategorií. Spirituální parapsychologie byla přetvořena v psychotroniku s Kahudovými mentiony. Byli jsme považováni za Mekku psychotroniky, protože snad nikde jinde neměla psychotronika státní a univerzitní podporu. I lidoví léčitelé byli tolerováni, protože se k nim často uchýlovali strániční funkcionáři. Jen duchovně zaměřené metody se nemohly uplatnit.

Po r. 1989 se staré metody pozměnily a masově k nám vtrhly nové. Akupunktura se obohatila o jiné varianty, rozvinula se především elektroakupunktura podle Volla a nejrůznější metody mikrosystémové, byly importovány přístroje BICOM, MORA aj. pro tzv. rezonanční léčbu, vedle psychotroniky rozkvetla mystická parapsychologie, místo ojedinelých léčitelů se objevilo snad 10 000 nových léčitelů a senzibilů. Z desítek nově importovaných metod získaly největší vliv homeopatie, clusterová medicína, Silvova metoda, REIKI, a krátkodobý úspěch měli různí charismatiční léčitelé ze západu, Ruska i ze zemí Orientu.

Nejprudší byl vpád homeopatie, daný masivní propagační aktivitou francouzské firmy Boiron a agresivitou jejich českých dealerů. Se zpožděním k nám pronikly jiné homeopatické školy, klasická – hahnemannská, dále německá, rakouská, ho-

landská, indická. Následovaly logicky rozpory, konflikty mezi nimi a snad i díky tomu lze v posledních dvou letech pozorovat pokles zájmu veřejnosti o homeopatii. Českým specifíkem je clusterová medicína, varianta středověké spagyriky, vymyšlená „prof.“ Heinzem a v Německu provozovaná jen několika léčiteli. U nás se jí ujali desítky vysokoškolsky vzdělaných lékařů. Absurdita jejího principu je zřejmá: Zředěná moč, krev nebo sekret pacienta se předestiluje, destilát usuší, spálí, popel rozpustí a po usušení se podle tvaru krystalů určí diagnóza. A homeopaticky zředěný popel se podává pod jménem „dot“ jako lék. Přes jednoznačné odsouzení metody Českou lékařskou společností J.E. Purkyně (ČLS JEP) a Českou lékařskou komorou (ČLK) ji stále praktikují lékaři v privátních pražských centrech.

Zajímavé je, že některé metody, na západě rozšířené, se v ČR jako svéprávné systémy neuplatnily. Byla to především chiropraxe a osteopatie. Obdobné manipulační a mobilizační postupy totiž používá česká manuální medicína s úspěchem už dlouhou dobu ve fyzikální terapii a rehabilitaci. Také anthroposofická medicína nebyla úspěšná (na rozdíl od anthroposofického, waldorfského školství). Vznikla jen malá skupina anthroposofických lékařů v Hradci Králové. Ani „Křesťanská věda“ nebo „Therapeutic touch“ zatím nenašly do ČR cestu.

Pokud jde o příčiny současného rozvoje AM v ČR, jsou zčásti totožné s příčinou shodného boomu AM v západním světě, ale je tu řada příčin specifických pro postkomunistické státy. Novost metod, neobsazený trh, výhodný pro zahraniční firmy, hon privátních médií za atraktivními tématy, ale i příčiny politického a ideologického charakteru: spirituální reakce na marxistický materialismus, absence kritického myšlení po le-

tech dogmatismu, určitá demoralizace populace, postmoderní filozofie, ale také nedokonalá legislativa a minimální rezistence se strany oficiální medicíny. V každém případě je zřejmé, že boom AM je fenomén multifaktoriální.

K legislativě. Podle Zákona o péči o zdraví lidu musí lékaři postupovat podle současných poznatků lékařské vědy. Analogické stanovisko zaujímá jak ČLS JEP, tak i ČLK. Metody AM tomuto požadavku nevyhovují, protože u žádných z nich nebyla prokázána účinnost a jejich principy jsou s poznatky lékařské vědy v rozporu. Tato obecná stanoviska však nemají praktický význam, protože zastánci metod AM tvrdí, že jejich metoda je vědecká, účinná, založená na důkazech, lege artis. Je proto nutné, každou jednotlivou metodu posoudit zvlášť a k její účinnosti se vyjádřit explicitně.

Prozatím se podařilo, z větší části pod tlakem SISYFA a jeho členů, dosáhnout toho, že ČLS odmítla jako nevědeckou clusterovou medicínu a homeopatii, a v letošním roce i Vollovu elektroakupunkturu. ČLK se zatím vyjádřila negativně jen ke clusterové medicíně a metodě prof. Chochlova. Ministerstvo zdravotnictví, v době, kdy byl ministrem MUDr. I. Da-

vid, zrušilo sice výuku homeopatie na Institutech pro postgraduální vzdělávání lékařů, ale k jiným metodám ani k AM jako celku stanovisko nezaujalo. Ani Akademie věd ČR se k AM zatím nevyjádřila. Na lékařských fakultách nejsou studenti o metodách AM a jejich podstatě informováni a Ministerstvo školství s takovým podnětem pro Lékařské fakulty také nepřišlo. Vcelku lze hodnotit zájem českých státních a zdravotnických orgánů o problematiku AM jako minimální. Šíření metod AM se proto zatím nepodařilo omezit.

Jedinou organizací, která se snaží soustavně vystupovat nejrůznějšími způsoby (přednášky, vystupování ve všech médiích, petice, publikace článků i knih, udělování Bludných balvanů, účast v komisi ČLK aj.) proti AM, je SISYFOS. Náš klub také doporučil přesnější definici AM: Podle našeho názoru je AM souborem metod, které jsou založeny na jiném paradigmatu (holistickém, duchovním) než vědecká medicína. Teorie a praxe metod AM jsou v rozporu s vědeckými poznatky. Specifická (vlastní) účinnost metod AM zatím nebyla vědeckými metodami prokázána.

Faktory ovlivňující rozšíření alternativní medicíny Chudomir Načev (Bulharsko)

Existence alternativní medicíny je objektivním faktem ve všech zemích, ale počet léčitelů, lékařů nebo pacientů, kteří ji používají, je v různých zemích velice variabilní, právě tak jak je odlišný v jedné zemi v různých stadiích jejich ekonomické a politické situace.

Postkomunistické země mohou sloužit jako ilustrace toho, jakou nezvyklou roli může hrát chronický stres, totiž roli faktoru, který výrazně zvyšuje podíl metod alternativní medicíny v diagnostice i terapii.

Na rozkvětu alternativní medicíny, alespoň v evropských státech, se podílejí následující faktory:

1. Ne všechny choroby mohou být úspěšně léčeny, přes mimořádné pokroky lékařské vědy i její praxe.
2. Organizační nedostatky a zanedbání řádné diagnózy nebo léčby vyvolávají nedůvěru mnohých pacientů a motivují je k vyhledávání alternativy.
3. Lékaři nejsou vždy dostatečně taktní a pozorní k pacientům. Hrubost lékaře vede často pacienta do ordinace léčitele.
4. Specialisté v oblasti alternativní medicíny dovedou velice šikovně slibovat léčebné úspěchy, jaké se vymykají možnostem klasické, současné medicíny.
5. Mnozí léčitelé věnují pacientům hodně času, pozornosti i starosti o jeho osud. Takové možnosti lékaři při stálém nedostatku času a při svých pracovních povinnostech nemají.
6. Jednotlivé, kazuistické zprávy o úžasných úspěších alternativní léčby se šíří od úst k ústům překvapující rychlostí a vytvářejí se tak legendy o všemohoucnosti léčitele.

7. Pacient podvědomě věří v existenci zázraků, který se může stát právě jím.

Po zrušení tzv. socialistického zdravotnictví začaly postkomunistické státy vytvářet nový zdravotnický systém – s institucí rodinného lékaře, formováním diagnostických a konzultačních center, přeměnou nemocnic v obchodní společnosti. To vše vedlo k nerovnoměrnému rozmístění odborníků v tomto novém systému. Ekonomické zájmy nasměrovaly lékaře často tam, kde jejich kompetence neodpovídala jejich novému postavení a povinnostem. Zkušených odborníků byl náhle nedostatek. Tento fakt silně diskreditoval (i když jen přechodně) prestiž medicíny v takové zemi.

Současně s krizí ve zdravotnictví došlo, alespoň v Bulharsku, k prudkému nárůstu ekonomických problémů. Léky, které si museli nemocní kupovat, byly pro značnou část populace nedostupné a výsledkem byla neadekvátní léčba většiny pacientů. Ti přirozeně začali hledat alternativní cesty. Toho využili mnozí podnikavci, kteří v sobě náhle objevili jakési léčitelské schopnosti a kteří k tomu měli prostředky, a otevřeli si ordinaci alternativní medicíny.

V současnosti alternativní medicína v Bulharsku kvete. Jak tomu bude dál? Těžko předvídat, ale nadlouho to nebude. V nejbližší budoucnosti bude nepochybně zdravotnický systém postaven i v postkomunistických zemích na zdravý základ, odpovídající organizaci moderní medicíny, jak ji známe ze západních částí Evropy.

Paravěda a pavěda v psychologii prof. P. J. D. Drenth

Prezident Evropské Federace Akademií Věd.

V současnosti není věda již brána za jistotu. Obdiv a úcta k ní byly nahrazeny pochybami, nedůvěrou, deziluzí či dokonce hněvem. Mnoho těchto negativních postojů je živeno strachem, strachem z nedostatku předvídatelnosti a kontroly vědy jakož i strašných následků rozvoje věd.

Toto vedlo k protivědeckému citění, ale též k velkému rozvoji různých paravěd a pseudověd. Zvláště vědy, jež se zabývají velmi osobními a existenciálními potřebami (blahobyt, zdraví, poznání) jako medicína a psychologie, se staly obětí těchto odchylek od přijímané vědecké tradice. Zvláště se budu zabývat para- a pseudovědeckými přístupy v psychologii.

Paravěda není sama o sobě protivědecká, ale prohlašuje, že znalosti získané pomocí věd jsou nedostatečné pro skutečné poznání, k němuž je třeba kráčet ještě dalšími cestami. Přehrášle alternativních řešení je nabízeno včetně esoterických metod, psychických medií, naslouchání hlasům, jasnozřivosti, čtení budoucnosti z karet aj.

Pseudověda (pavěda) se jeví jako para-věda, od níž se liší svým záměrem prezentovat se jako věda. Pseudovědci operují vědeckými termíny a koncepty a chtějí se účastnit vědecké diskuse. Někdy dokonce mají speciální školící instituce, které udělují tituly a certifikáty jejich absolventům.

V psychologii je možné rozlišit tři typy pseudovědeckých projevů: pseudovědecké teorie, pseudovědecká diagnostika, pseudovědecká „léčba“.

1. Pseudovědecké teorie se sestávají někdy z velmi vypracovaných konstrukcí, které jsou často vystavěny na jednom či dvou neprokázaných předpokladech či víře: víra v reinkarnaci, víra v existenci mimozemšťanů, kteří určují lidské chování a ovlivňují osudy, víra ve vliv pozice planet a hvězd při zrození člověka na jeho osud (astrologie), idea, že síla myšlenek (-nky) může ovlivnit umístění a pohyb fyzikálních těles (psychokineza), idea, že současný vývoj ve zcela odlišných oblastech může být vysvětlen jako projev jednoho obecného principu (metabletica). Tyto teorie jsou fantastické a domnělé, někdy fascinující a sevřené, někdy bizarní a ekcentrické, ale vždy vědecky klamné, protože jsou nefalsifikovatelné, tj. netestovatelné.

2. Pseudovědecká diagnostika. Mnoho rozličných psychologických nástrojů a diagnostických technik lze použít jako příklady v této kategorii. Některé z nich byly kdysi velmi populární, ale již nyní nejsou pokládány za seriózní (Szonditest, Kochův Baumtest, Pfisterest, Luescherův test barev aj.). Další, stejně nevědecké v jejich předpokladech i užití, jsou široce využívány. Příkladem mohou být: Rohrschachův test, test „Nakresli osobu“, a vyjadřovací techniky jako grafologie, která bude podrobněji analyzována jako významný příklad pseudovědecké diagnostiky.

3. Pseudovědecké „léčby“. Musíme být opatrní. Na rozdíl od vysvětlení, výkladu a diagnostiky, autor tvrdí, že léčba jako taková není vědeckou činností. Autor tvrdí, že kritériem není pravdivost, ale užitečnost, ne zda je metoda pravdivá, ale zda funguje. Je dobře známo, že důvěryhodnost léčitele a víra v něho či v ni vložená jsou stejně či dokonce i více důležité ve srovnání s kvalitou léčby či léku a že placebo efekt působí, je-li užíván vědomě. Nicméně mnoho „léčeb“ prohlašuje, že jsou vědecky oprávněné a jsou prezentovány jako by byly založeny na vědecké teorii. Zde jich opět nalzáme velký počet: neuro-emoční integrace, reinkarnační terapie, scientologie (scientology), a nejnovější populární přístup neuro-lingvistického programování (NLP).

Proč jsou zvláště v psychologii tyto para- a pseudovědecké ideje tak populární. Je to v důsledku nejen vnitřních faktorů jako (přirozenost problémů, metodologické zmatení, historický imperativ), ale důsledkem též ekonomických a obchodních zájmů.

V třetí přednášce J. Gunther (Francie) hovořil o krásné, z nerezavějící oceli, moderní virguli, která je využívána v léčitelství ve Francii. Léčitel jí využívá tak, že jeho klient drží v jedné ruce lahvičku s chemikálií (používají se různé lahvičky s různými chemikáliemi) a podle pohybu virgule mu léčitel sdělí, zda tělo klienta nepostrádá látku v lahvičce. Má-li klient zájem, lahvička je mu pak prodána.

Vzestup léčitelství v onkologii v ČR během posledního desetiletí MUDr. Petr Lemež

Nejprve byl definován termín léčitelství (angl.healing practices) jako synonymum pro nesprávně užívané termíny jako alternativní, komplementární, holistická... aj. medicína.

Léčitelství bylo definováno jako všechny léčitelské praktiky vědecky neověřené nebo bez vědecky prokázané účinnosti v diagnostice či léčení nemocných, prováděné buď léčiteli (osobami bez lékařského vzdělání) nebo dokonce lékaři. Léčitelství je tak v ostrém kontrastu s moderním tzv. lékařstvím založeným na důkazech (evidence-based medicine).

MUDr. Petr Lemež: Podle mého soudu mezi příčiny vzestupu léčitelství v ČR patří:

1. Zrušení Komise pro účelnou farmakoterapii, jež kontrovala a řídila preskripční léky v ČR.
2. Ztráta kontroly nad lékařskou a léčitelskou činností a euforie z naprosté svobody po roce 1989, které otevřely volná pole včetně lékařství pro mnoho podvodníků.
3. Komunistická strana Československa (KSČ) prohlašovala, že vlastní jedinou vědeckou teorii vývoje lidské společnosti, marxismus-leninismus. Toto tvrzení diskreditovalo vědu jako celek, zvláště po prohře marxisticko-leninské teorie v praxi.
4. Termíny jako alternativní, komplementární, holistické.. aj. lékařství (medicína) – podvodné a nesmyslné termíny, byly vymyšleny podvodníky a importovány do ČR, aby zmátly laickou veřejnost. Bohužel, byly tyto termíny přijaty částí lékařů a dokonce několika členy Sisyfa.
5. Masivní reklamní kampaně finančně silných producentů přípravků s neprokázanými léčivými efekty podpořily široké užívání těchto přípravků.
6. Některé zázračné neproověřené přípravky, zvláště proti nádorovým chorobám či metody (devitalizace) přitáhly zájem hromadných sdělovacích prostředků a vedly k jejich propagaci.
7. Rozvoj populárně medicínských reklamních časopisů a pseudovědeckých časopisů jako Regenerace aj., publikace četných knih zabývajících se léčitelstvími praktikami stejně jako prezentace léčitelů v hromadných sdělovacích prostředcích (TV, rozhlas, tisk).
8. Špatná prognóza části nemocných, kteří se stávají snadno kořistí léčitelů a šarlatánů.
9. Finanční zájmy producentů léčitelství přípravků, léčitelů, případně i lékařů.

Toto jsou některé, zcela jistě však ne všechny, příčiny vzestupu léčitelství v onkologii v ČR.

Zatímco před rokem 1990 byly léčitelské praktiky (homeopatie, prodávání magnetické vody, bylinné přípravky) v onkologii většinou vytlačeny na okraj společnosti, v současnosti se lze setkat s léčitelstvími přípravky, případně i s léčitelstvími praktikami, na většině českých onkologických pracovištích kde jsou doporučovány nebo tolerovány.

Léčitelé či šarlatáni v ČR užívají přednostně různé praktiky léčení vírou, rostlinnými extrakty, atd., někdy doporučují nemocným přestat užívat onkologem podávanou léčbu, kteréžto rozhodnutí nemocného může vést ke zhoršení jeho zdravotního stavu i k úmrtí.

Tři postoje lékařů v onkologii k léčitelství jsem zaznamenal v ČR:

1. Část (odhad 10–20 %) doporučují svým onkologickým nemocným užívat některé přípravky jako podpůrné, aniž by toto bylo u jejich nádorových chorob prokázano. Jedná se např. o Iscador (extrakt ze jmelí), přípravky firmy Mucos Pharma – Wobenzym, Phlogenzym u nádorů tlustého střeva či osteosarkomu, Ovosan, aj. Někdy tyto lékaři prodají první balení nemocnému či rodiči nemocného dítěte za sníženou cenu, další balení si však musí již koupit za plnou cenu. Nemocný je psychologicky tlačěn, aby užívání přípravku nepřerušoval.
2. Většina lékařů v onkologii v ČR zaujímá k problému tolerantní postoj. Na otázku, zda má být přípravek užíván řeknou: „Nevíme, že by škodil a možná by Vám mohl pomoci“, takže je nemocný opět psychologicky tlačěn k jeho dalšímu užívání.
3. Jen ojediněle lékař doporučí nemocnému se zhubným nádorovým onemocněním přestat léčitelství přípravek užívat nebo ho nezačít užívat vůbec, protože se nezná účinnost přípravku u jeho typu onemocnění a navíc tento přípravek může negativně narušit podávanou léčbu.

Co lze dělat proti podávání přípravků bez prokázané účinnosti nebo jiným léčitelstvími praktikám u nemocných s nádorovým onemocněním?

1. Informovat veřejnost, nemocné i instituce o neprokázané účinnosti léčitelství praktik i přípravků pro léčbu zhubných nádorů.

2. Okamžitě přestat užívat termíny jako „alternativní, komplexní, holistické... aj. medicína (lékařství)“, které jsou úmyslným nesmyslem používaným ke zmatení laické veřejnosti. Musíme podporovat termíny jako léčitelství či léčitel-ské praktiky (angl. healing practices nebo quackery) či některé jiné termíny bez slova medicína či lékařství k označení postupů s neprokázanou účinností. Takový po-

stup může jasně vymezit hranici mezi současným moderním lékařstvím (založeným na důkazech) a jinými přístupy k nemocným.

3. Na příštím kongresu ESC již nazvat sekci zvanou Alternative Medicine termínem Healing Practices či jiným termínem bez slova Medicine.

Jaderný fyzik Eduard P. Kruglyakov: Pseudověda v Rusku včera a dnes

Brudkerův ústav jaderné fyziky, Novosibirsk, Rusko.

Konec dvacátého století uplynul ve znamení rozkvětu astrologie, mystiky, okultismu atd. v mnohých zemích světa. Ovšem SSSR (v posledních letech své existence) a Rusko mají v tomto ohledu zvláštní postavení. Rozklad společnosti, krach sterých ideálů a neexistence nových vedly k tomu, že zmučení zoufalí lidé začali doufat pouze v zázrak. Nemaou zásluhu na tom mají masmédia, díky nezodpovědnost kterých antivědecké blouznění doslova zaplnilo stránky novin a časopisů, rádio i televizi. V jistém smyslu demokratizace médií, jejich osvobození od cenzury zapříčinily, že vše je povoleno. Jednou z příčin růstu vlivu pavědy je vojenská rivalita dvou společenských systémů. Je známo, že v 50. letech se v USA objevil vynálezce antigravitace, který získal od vojáků nemalý peněžní obnos a utekl s ním do Jižní Ameriky. Jen díky tomu SSSR nestihl zahájit analogické „výzkumy“. Co se týče telepatie, podobná „bádání“ byla v průběhu mnoha let tajně prováděna jak v SSSR, tak v USA. V posledních letech začala pavěda získávat organizovanou formu. Tak v USA vznikla Maharishiho universita (the Maharishi University), v Rusku pak Mezinárodní institut kosmické antropoekologie. Prakticky denně vznikají další a další „akademie“, mnohé z nichž jsou svou podstatou zjevně antivědecké. Pavěda nabírá na síle. Bakchanáliemi paravědeckého blouznění pohříchu začínají být postiženy i vyšší příčky moci. Řekl bych dokonce, že nastává srůstání úřednictva, představujícího vyšší orgány moci státu, s pavědou. Lze to ilustrovat na mnoha názorných případech. Kupříkladu koncem 80. let se na obrazovky probojovali Čumak i Kašpirovský. V té době však televizi kontroloval stát! To znamená, že tvůrci zázraků se v televizi objevili za souhlasu vyšších úředníků. Tak se ověřovalo působení na veřejné povědomí. Přičemž pánové úředníci by byli mohli zjistit, při troše zájmu, že přinejmenším pan Čumak není originální: trik s „nabíjením“ vody ještě počátkem 20. století odhalil americký fyzik Robert Wood.

V případě s Čumakem a Kašpirovským bohužel nejsou známi autoři tohoto komického cirkusu zorganizovaného v Rusku (ostatně nejen v Rusku). V následujícím příběhu však autora známe: je jím předseda Mezirezortní komise pro vědeckotechnické otázky vojenského průmyslu Rady bezpečnosti Ruské federace – M. D. Malej. Cíl, který sledoval, vypadal vcelku rozumně: „Z hlediska Rady bezpečnosti je naším úkolem správně odfiltrovat zásadní směry, zorientovat současně i budoucí vedení státu ohledně startovní pozice Ruska v této vědeckotechnické revoluci“. Aby připravil „vědecký průlom“ Ruska v této revoluci, budoval pan Malej „velké státní výzkumné centrum“. Samo o sobě je to chvalitebné: vysoce postavený státní úředník podporuje rozvoj vědy. Avšak když zveřejnil cíle tohoto centra, strnuli jsme nad úděsnou nevědomostí úředníka: „Čeká nás záměna představ kvantové fyziky za fyziku neutronovou, vakua jako prázdnoty za představu neutrinového pole. Máme několik prací v experimentálně konstrukčním stadiu, které odporují zdravému rozumu, nejsou popsány žádnou rovnicí...“ K tomu můžeme přidat množství „perel“ charakterizujících činnost Centra, ale sotva to stojí za to. Současně chci zmínit i tajemníka Rady bezpečnosti Ruska O. Lobova, řídicího práci Centra v prvních letech existence nového Ruska, který se také dokázal „vznamenat“, když držel ochrannou ruku nad pronikáním do Ruska smutně proslulé sekty „Aum Senriko“.

Astrologové, senzibilové, noví „vědci“ jiných „profesí“ se

stále energičtěji propracovávají do Státní dumy, silových ministerstev, dokonce do blízkosti prezidenta. Zde jsou příklady z nedávné minulosti. Na Ministerstvu pro mimořádné situace byla zřízena laboratoř senzibilů, a přesto že zatím nebyly zaznamenány žádné úspěchy, laboratoř i nadále existuje a má podporu. Při Ministerstvu obrany se objevil vojenský astrolog. Mimo to, Ministerstvo zřídilo specializovanou vojenskou jednotku, složenou ze senzibilů, kouzelníků a podobných nečistých sil. Pochopitelně že výzkumy se provádějí tajně. Rád bych poznamenal, že nesmyslné utajování jde na ruku pouze úředníkům s nečistými rukama a plodí nekontrolovatelnost a korupci.

Při kanceláři prezidenta B. Jelcina byl zástupce velitele ochrany generál G. Rogozin, který se zabýval vedle svých základních povinností astrologickými předpověďmi, okultními naukami atd. Koncem 1998. roku pan Rogozin předpověděl na základě rozboru Nostradamova proroctví začátek jaderné války v červenci až srpnu 1999. Naštěstí dnes již tento člověk nepatří k lidem blízkým prezidentovi.

Senzibil, akademik Ruské akademie přírodních věd pan G. Grabovoj prováděl mentální kontrolu připravenosti prezident-ského letadla k letu. A nedávno vládní noviny „Rossijskaja gazeta“ sdělily čtenářům, jak se pan Grabovoj účastnil podzemních zkoušek jaderných zbraní v Semipalatinsku, kde sledoval účinky jakéhosi přístroje – „krystalického modulu“ na jaderný výbuch. Tvrdilo se, že zapnutý přístroj snižuje sílu jaderného výbuchu dvakrát. Pokud by se použilo několika takových přístrojů současně, sílu výbuchu by bylo možno „vynulovat“. V současných podmínkách lze přístroj používat v jaderných elektrárnách, kde bude sloužit jako pojistka proti katastrofám. Že jde o podvod, je jasné každému fyzikovi okamžitě, přesto však bylo nutno provést oficiální šetření, přičemž vyšlo najevo toto: Pan Grabovoj se nikdy nezúčastnil zkoušek jaderných zbraní v Semipalatinsku, z čehož plyne, že tam ani nezkoušel „krystalický modul“. Potažmo s tím se podařilo zjistit, že „doktor technických a doktor matematicko fyzikálních věd“ nikdy žádnou disertaci neobhájil. V seznamu Italské akademie věd žádný Grabovoj není. Smutné je, že to není první mystifikace čtenářů vládní „Rossijskou gazetou“. Ve Státní Dumě z předchozích voleb byla zorganizována poněkud podivná výstava, kde hlavním exponátem byla pohovka – senzibil, která léčí téměř sto nemocí včetně impotence a frigidity. Tatáž Duma uspořádala slyšení ohledně problému ufologické bezpečnosti občanů Ruska. Budiž řečeno ke cti současné Dumy, že si zatím nic takového nedovoluje.

Bouřlivě se rozvíjí alternativní medicína, kolem které se točí množství podvodníků bez skrupulí, kteří obírají nešťastné nemocné, jimž tradiční medicína není schopna pomoci. Na trhu se objevují stále nové a nové přístroje, zachraňující nemocné před jakýmkoliv nemocí. Kdysi jsem musel psát na téma jednoho takového podvodného přístroje „GAMA – 7“. Noviny „Izvestija“ (24. 07. 2001) se zmiňují o přístroji „Vita“. Nemyslete si, že na trhu jsou jen dva přístroje. Jsou jich stovky. To jen v případě přístroje „Vita“ se zrodila nová kvalita: Náměstek ministra práce a sociálního rozvoje V. A. Janvarjov prosí federální orgány výkonné moci, aby „napomáhali vedoucím hygienikům a lékařům zavádět zařízení „Vita““.

A náměstek hlavního hygienika Ruska profesor E. Bělajev

bezostyšně doporučuje „používání zařízení bioenergetické bezpečnosti „Vita“ jako ochrany člověka před elektromagnetickým zářením v podnicích a úřadech, v pozemní i letecké dopravě...“. Dokonce i kdyby tento přístroj skutečně chránil před elektromagnetickým zářením, nesluší se aby se vysoce postavení státní úředníci zabývali lobováním. A jestliže pan Běljajev podepisuje dopis, končící slovy: „S dotazy ohledně získání přístroje „Vita“ se obraťte...“ a následuje adresa a telefon komerční firmy, vzniká podezření, že to vše úředník nedělá nezištně.

Zbývá doplnit závěry expertízy přístroje:

1. „Výrobek „Vita“ není ochranným prostředkem před biologickým účinkem elektromagnetických polí.
2. Předložená technická a reklamně informační dokumentace uvádí v omyl potenciální spotřebitele.“

Je na místě upozornit na zvýšenou aktivitu pseudovědy co se týče pokusů získat peníze prostřednictvím mocenských struktur a vyhnout se při tom proceduře zkoušek. Lze uvést mnoho příkladů, kdy se pseudovědcům podařilo získat prostředky ze státních zdrojů. Nejznámější je aféra okolo takzvaných torsionových polí. Kromě toho byly zaznamenány „výzkumy“ antigravitace, transmutace prvků s cílem získat zlato (řeč je samozřejmě nikoliv o známém schématu transmutace na základě jaderných reakcí, ale o současné verzi alchymie).

V takovéto atmosféře byla koncem roku 1998 v Ruské akademii věd vytvořena Komise pro boj s pavědou a falzifikací vědeckých výsledků. V komisi je 12 významných vědců (mezi nimi dva viceprezidenti RAV: P. Petrov a V. Fedotov).

Jednou z prvních akcí Komise byla příprava prohlášení, s kterým bylo seznámeno a poté ho schválilo Prezidium Ruské akademie věd. Toto prohlášení bylo publikováno v mnohých médiích v Rusku. Zde je jeho text.

Vědeckým pracovníkům Ruska, profesorům a pedagogům vysokých škol, učitelům škol i učilišť, všem členům ruské intelektuální obce

V současné době se v naší zemi široce a bez zábran šíří a propaguje pseudověda a paranormální pověry: astrologie, šamanismus okultismus atd. Pokračují pokusy realizovat za

státní prostředky různé nesmyslné projekty jako vytvoření torsionových generátorů. Obyvatelé Ruska jsou ohlupováni televizními i rozhlasovými přenosy, články a knihami otevřeně antivědeckého obsahu. Ve státních i soukromých médiích neutuchá konjunktura kouzelníků, mágů, jasnovídců a proroků. Pseudověda usiluje o proniknutí do všech vrstev společnosti, všech ústavů včetně Ruské akademie věd. Tyto iracionální a ve své podstatě amorální tendence bezesporu představují vážnou hrozbu pro normální duševní rozvoj národa.

Ruská akademie věd nemůže a nesmí lhostejně přihlížet bezprecedentnímu nástupu duchařiny a je povinna postavit se jí patřičně na odpor. Za tím účelem Prezidium RAV zřídilo Komisi pro boj s pavědou a falzifikací vědeckého výzkumu.

Komise pro boj s pavědou a falzifikací vědeckého výzkumu již začala jednat. Je však naprosto očividné, že podstatného úspěchu je možno dosáhnout pouze v tom případě, že boji s pseudovědou budou věnovat pozornost široké kruhy vědeckých pracovníků a pedagogů Ruska.

Prezidium RAV vás vyzývá, abyste aktivně reagovali na pseudovědecké a slabomyslné publikace jak v médiích, tak i ve speciálních vydáních, abyste bránili realizaci šarlatánských projektů, abyste odhalovali činnost všemožných paranormálních a antivědeckých „akademii“, abyste všemožně propagovali skutečné výsledky a hodnoty vědeckého poznání a racionální vztah ke skutečnosti.

Vyzýváme vedoucí pracovníky rozhlasových i televizních společností, novin i časopisů, autory i redaktory programů a publikací, aby nevytvářeli a nešířili pseudovědecké a slabomyslné programy a publikace a aby měli na paměti zodpovědnost médií za duchovní a mravní výchovu národa.

Na postoji a činech každého vědeckého pracovníka závisí duševní zdraví současného i budoucího pokolení!

Lze říci, že vznik Komise a její práce s médii vede k ozdravení situace. Objevili se stejně smýšlející novináři, z některých novin zmizely astrologické předpovědi, místo toho vznikly vědecké rubriky, vědce začali častěji zvat do televize. Ovšem to vše jsou pouze kladné symptomy. Vítězství nad pavědou je ještě daleko.

Natalia A. Kutuzova

Nová paranormální situace v Bělorusku

Filozofický ústav, Národní akademie věd, Minsk, Bělorusko.

Posledních 10 let vývoje v Bělorusku můžeme charakterizovat jako konsolidaci státu. Ideologické vakuum a absence jasných ekonomických perspektiv vytvořily dobrou půdu pro obnovu totalitních tendencí. Posttotalitní syndrom se projevuje obnovou archaických stereotypů – kolektivismem, egalitarismem, hledáním charismatického vůdce a autoritářstvím. Bělorusko je mnohonáboženská a mnohonárodnostní země. Konsolidace neprobíhá podle politických, ale podle religiozních a jiných hledisek. Můžeme jmenovat několik faktorů, které řídily proces formování sociálních skupin. Jsou to ateistická tradice, která má kořeny v posledních pěti generacích, politická inerce většiny populace, sociální marginalita a konečně spojení nové státní ideologie s obnovou křesťanství, kdy pravosláví se stává státním náboženstvím.

Posledně jmenovaná okolnost ve spojení s ekonomickou stagnací je důvodem, proč se snižuje autorita tradičního náboženství. Přibližně polovina registrovaných náboženských společností má mystickou orientaci. Ty se staly se nositelem paranormálních aktivit. Moderní netradiční náboženské společnosti jsou charakterizovány vlastními sociálními a kulturními mikromodely. Jejich rysy jsou přísná hierarchie, charismatický vůdce – mystik, asketismus a totalitní způsob života, alternativní postoj ve vztahu ke společnosti a snaha o získání politického vlivu. Členové těchto skupin v mnoha přípa-

dech odmítají lékařskou pomoc a vzdělání. V posledních deseti letech byly přijaty zákony, které omezují státní registraci okultních skupin.

Oborem, který je z hlediska vlivu paranormality nejzranitelnější, je praktická psychologie. Prioritou běloruských psychologů se staly metody manipulace pomocí osobního a společného vědomí, vývoj metod sugesce a hledání možností maximální aplikace sugestivních metod – od politiky a obchodu až po kulturní programy pro děti. Psychologové se často objevují v roli ideových vůdců netradiční mystické religiozity.

Alternativní medicína se v posledních 10 letech stala součástí oficiální struktury. Každé lékařské centrum poskytuje služby integrální medicíny, včetně bioresonanční diagnostiky a jiných terapeutických metod. Některá centra studují účinnost alternativních procedur, včetně zkušeností léčitelů.

Veřejné mínění reaguje neadekvátně na vývoj vědy. Propast mezi vědeckými poznatky a jejich popularizací je aktivně vyplňována magií a moderními pohanskými rituály. Výuka ve školách je vedena „hrou“, zavádějí se ekologické programy. V takovém prostředí je obtížné předávat poznatky moderní vědy.

Vojtěch Mornstein

Čeští „badatelé paranormality“ před a po roce 1989

Vedoucí katedry biofyziky, Lékařská fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

Vývoj české paranormální komunity je třeba vidět v kontextu se sociálním vývojem a historií českého národa. Česká národní kultura byla po staletí pod silným vlivem německé filozofie. S tím byl z Německa a Rakouska importován mysticismus a všechny obory paranormality. Zhruba před sto lety bylo mnoho lidí ovlivněno spiritismem a theosofií Blavatského a Steinerovou antroposofií. Kořeny dnešních paranormálních aktivit můžeme nalézt v 16. století na dvoře Rudolfa II., který přivedl do Prahy alchymisty a mastičkáře. Ze 16. století pochází také okultní tradice židovsko-německá. Jmenujme například mýtus o Rabi Löwovi a jeho Golemovi. Z této okultní tradice vychází na přelomu 19. a 20. století spisovatel Gustav Meyrink.

V období první republiky se objevilo několik badatelů v oblasti paranormality. Mezi tři nejvýznamnější badatele a spiritisty můžeme zařadit Břetislava Kafku s jeho „Novými principy experimentální psychologie“, jasnovidce Františka Bardona a propagátora jógy a orientálních technik Květoslava Minaříka. Paranormální jevy nebyly v té době akceptovány médiem a na univerzitách. Šlo a jevy na okraji zájmu.

Po roce 1948 bylo kulturní spojení mezi českými zeměmi a západním světem přerušeno železnou oponou. Jen málo věcí bylo zakázáno, avšak nebylo doporučeno dělat věci bez oficiálního schválení. Dělníci a duchodci například mohli chodit do kostela, ale bylo to nebezpečné pro učitele. Podobně bylo nebezpečné zabývat se spiritismem, ačkoli to nebylo přímo zakázáno. Komunistický režim nemohl akceptovat idealistickou filozofii a spirituální základ mysticismu a parapsychologie. Starší čeští autoři paranormálních praktik nebyli dostupní. Zastánci paranormality se proto uchýlili k simulaci marxistického přístupu. Stačilo odvolávat se na sovětské vědce. Polovzdělaní komunističtí vůdčové neuměli rozlišit vědu a pseudovědu. A tak se stalo, že byly povoleny a financovány „výzkumné“ laboratoře, zejména v 60. – 80. letech. Prominentním vůdčem takového „výzkumu“ byl František Kahuda – fyzik a vysokoškolský učitel, který byl v letech 1956 – 1963 ministrem školství. V 80. letech, když byl v důchodu, vedl Psychoenergetickou laboratoř na VŠCHT v Praze. Zavedl částice mentální energie („mentiony“) a publikoval na toto téma několik článků v českém lékařském časopise. Tato teorie byla později odmítnuta fyziky a biologií. Jiným pseudo-

vědcem byl Zdeněk Rejdák, který v roce 1970 editoval knihu o telepatii a jasnovidectví. V 80. letech pracoval na VŠCHT v Praze v druhé psychotronické laboratoři. Spisovatel science fiction Ludvík Souček je považován za českého Ericha von Dänikena. Jeho knihy vydané před rokem 1989 ovlivnily víru v UFO, archeoastronauty a jiné jevy. Můžeme shrnout, že před rokem 1989 byly povoleny různé formy paranormality, jestliže byly v souladu s protináboženskou a materialistickou oficiální ideologií. Sporadické protesty vědců byly ignorovány nebo někdy i potlačeny. Je známo, že komunističtí vůdci byli léčení léčiteli nebo podporovali existenci pseudovědeckých laboratořů, že proutkaření bylo diskutováno na geologických konferencích atd.

Pozoruhodný byl střet zastánců paranormality s vědci a vysokoškolskými učiteli sdruženými v Jednotě československých matematiků a fyziků. V roce 1986 pořádala JČMF konferenci ve Skalském dvoře. Jednota vyzvala zastávce paranormality, aby sepsali články o svých experimentech. Kahuda, Rejdák aj. zrušili svoji registraci na konferenci nebo nebyli schopni popsat metodologii svých experimentů. Jejich techniky byly na konferenci odhaleny jako nesprávné.

V období po roce 1989 nastala exploze pseudovědy. Byla pro ni připravena půda. Šarlatáni odhodili materialistické převleky. Jejich laboratoře byly sice zavřeny pro nedostatek peněz, ale dokázali se přeorientovat na podnikání. Byli zváni naivními novináři k diskusím, vždyť šlo o dříve zakázané ovoce, psaly se články, knihy atd. Řada současných paranormálních autorů tvrdí, že byli před rokem 1989 pronásledováni a stíháni. Ve skutečnosti mohli v té době praktikovat své postupy, ale nemohli vydělávat.

Podmínky pro veřejnou resistenci k paranormalitě jsou zhruba stejné jako před rokem 1989. Kritika paranormálních jevů není zajímavá pro média a novináře. Tito lidé nerozumí vědeckým argumentům a neznají nebezpečí propagátorů paranormálních jevů. Skeptičtí kritici jsou obviňováni z komunistického a anti-spirituálního myšlení. Ve skutečnosti je pseudovědecký (také postmoderní nebo protivědecký) způsob myšlení často typický pro levicově orientované humanistické myslitele. Vývoj v oblasti paranormality v ČR v poslední době vyrovnal hlavní rozdíly oproti situaci v západní Evropě.

Mýty a fakta o původu vesmíru

Cornelis de Jager

Sonnenborgh Observatory, Utrecht, Nizozemí.

Prakticky ve všech lidských kulturách vznikly a dále se rozvíjely úvahy o stavbě a původu vesmíru. Prakticky ve všech starobylých kulturách je původ vesmíru považován za důsledek úmyslného jednání jednoho či více bohů. Pokud se omezíme na země západního civilizačního okruhu a země Středního východu, lze přitom rozlišit dva typy kosmologií, tj. starodávne jako v Egyptě či Babylonu a klasické jako v Řecku, Řecká kosmologie vznikající na počátku našeho letopočtu už obsahuje zárodky dnešního vědeckého myšlení a následkem toho neříká téměř nic o původu vesmíru, ale spíše se zabývá jeho stavbou. Hebrejská kosmologie, jak ji známe i ze Starého zákony v křesťanské bibli (Genese) zaujímá udivující polohu mezi oběma typy kosmologií. Není totiž založena na žádných fyzikálních teoriích, ale přesto obsahuje stopy racionálních úvah o otázce, jak by mohl vesmír vzniknout. Velmi pozoruhodné myšlenky blízké dnešnímu nazírání lze najít ve spisech gnostika Basilidese z Alexandrie, jenž žil ve 2. Století našeho letopočtu. Byl totiž asi první kdo si uvědomil, že vesmír vznikl

spontánně, a že společně s vesmírem vznikl čas a prostor. Termín „starší než vesmír“ pak ztrácí smysl, protože čas ještě neexistoval.

Porovnejme tyto názory s moderním věděním o stavbě a rozpínání vesmíru. Vesmír podle současných údajů vznikl před nějakými 14 miliardami let, pravděpodobně v důsledku kvantové fluktuace v absolutním vakuu. Tehdy také vznikl čas a prostor. Od té doby se vesmír rozpíná, přičemž se zdá, že v poslední současné epoše se toto rozpínání zrychluje. Tato tvrzení se zakládají na pozorováních, uskutečněných soubornými přístroji v průběhu XX. Století, zkombinovaných s racionálním myšlením, založeným na dobré znalosti soudobé fyziky. Pokud je ovšem domněnka o původu prostoru a času z kvantové fluktuace ve vakuu správná, není ovšem žádný důvod proti existenci nekonečného počtu jiných vesmírů. To znamená, že lze dokonce očekávat, že dříve či později člověk vytvoří nějaký nový vesmír ve svých fyzikálních laboratořích uměle.

Vřava kolem udělení doktorátu v sociologii astroložce Na univerzitě La Sorbonne – Monique Wonner

AFIS, Paris, Francie.

Velkou pozornost odborné francouzské i světové veřejnosti vyvolalo nedávné udělení doktorátu v sociologii pařížskou Sorbonnou paní E. Tessierové, populární francouzské astroložce. K tomu je třeba vysvětlit, že paní Tessierová jako astroložka užívá jména po svém bývalém manželovi. Svou dizertaci však předložila pod svým dívčím jménem, takže to nikoho včas netrklo. Navíc práce není formálně napsána jako nějaká obrana astrologie, neboť se tváří jako sociologická studie astrologie, což je v zásadě zcela legitimní otázka. Astrologie je nepochybně i dnes význačný sociologický fenomén a jeho kritický rozbor by byl jistě záslužný. Dizertaci posuzovalo šest profesorů – členů doktorské komise a zřejmě přítom zapůsobil kladný posudek jednoho z členů gremia, jenž je

znám svými postmoderními názory. Teprve po udělení vědecké hodnosti vyšlo najevo, že doktorát získala známá astroložka což vedlo k pobouření mnoha francouzských odborníků včetně tří nositelů Nobelovy ceny, kteří nad postupem univerzity vyjádřili veřejně své zděšení. Dostalo se jim sice ujištění, že udělení kontroverzního doktorátu rozhodně neznamená, že by snad Sorbonna zřídila nějakou katedru astrologie, ale ostuda to je v každém případě. Francouzsky psaná disertace dr. Tessierové je velmi obsáhlá, čítá totiž přes 900 stran. Není to ovšem žádná sociologie astrologie. Práce obsahuje metodické a astronomické chyby a zcela chybí nějaké konkrétní údaje jež by bylo možné nezávisle posoudit či ověřit.

Jiří Grygar Fenomen UFO

Fyzikální ústav AV ČR, Praha.

Zkratka UFO znamená doslova Neidentifikovaný (nikoliv neidentifikovatelný!) létající objekt. Úkolem vědecké metody je takový objekt identifikovat pečlivým a kritickým posouzením hlášení očitých svědků, čili změnit na IFO (identifikovaný létající objekt). Hlavní parametry úkazu jsou: čas a místo pozorování přeletu, lineární vzdálenost a geometrické rozměry Ufo a další doplňující údaje jako je lineární rychlost pohybu, pozorovaná jasnost a popis dráhy po obloze. Problém vzniká hlavně vinou toho, že naprostá většina laiků nemá tušení, že při pozorování neznámého objektu z jediného stanoviště nelze určit lineární vzdálenost a rychlost aniž geometrické rozměry objektu, neboť lidské stereoskopické pozorování selhává už ve vzdálenosti desítek metrů od pozorovatele. Ve skutečnosti lze uvedené parametry určovat pouze v úhlové míře, s čímž však laici nemají vůbec žádnou zkušenost. Mnoho lidí si také velmi špatně pamatuje byť i jen přibližný čas a dokonce i datum pozorování, zvláště když se mají na celou událost upamatovat se zpožděním větším než týden.

To jsme ukázali v práci publikované v roce 1987 v Čs. Časopise pro fyziku A37, str. 365 společně s P. Lálou a K. Pacnerem. Zpracovali jsme zde 263 písemných hlášení o přeletu UFO 831 202 ve večerních hodinách z 2. prosince 1983 nad územím tehdejšího Československa. Dopisy byly napsány v intervalu od několika dnů do jednoho měsíce od pozorování úkazu a zpracovali jsme je samostatně dříve, než přišly radarové údaje o povaze úkazu z Velké Británie. Ačkoliv naprostá většina dopisů obsahovala naprosto zavádějící údaje o lineárních parametrech i časech a datu přeletu podařilo se nám očistěním těchto syrových dat od tohoto balastu odhadnout, že objekt se pohyboval poněkud na sever od území republiky ve směru od západu na východ obrovskou lineární rychlostí, neboť se musel nacházet ve výšce 100 km nad zemí. To nasvědčovalo tomu, že šlo o zánik umělého

kosmického tělesa. Radarové údaje z britského Farnborough tento odhad potvrdily a zpřesnily. Šlo o rozpad posledního stupně nosné rakety sovětské družice Gorizont 8. Tak se ukázalo, že zmíněné lineární údaje z dopisů očitých svědků byly soustavně podceněny o několik řádů a kdyby je někdo chtěl brát vážně, dospěl by k naprosto nesmyslným závěrům. Je charakteristické, že když jsme výsledky naší studie stručně oznámili v témže deníku Mladá fronta, kam čtenáři posílali své hlášení, mnozí autoři dopisu naše vysvětlení nepřijali a trvali na tom, že viděli koráb mimozemšťanů.

Podobně se podařilo v následujících letech identifikovat správným posouzením laických hlášení řadu dalších jevů Ufo z různých částí světa. UFO 920 124 bylo pozorováno na západním pobřeží Jižní Ameriky a identifikováno jako dodatečné zapálení raketového motoru sovětské umělé družice Kozmos 2176. O dva dny později bylo z téhož prostoru pozorováno UFO 920 126 a identifikováno bylo jako vypuštění odpadní vody z amerického raketoplánu Discovery. Na večerní obloze ve střední a severní Evropě bylo po setmění pozorováno po dobu asi 1,5 h UFO 940 503, o němž se posléze prokázalo, že šlo o vypuštění zbylého paliva z nosné rakety americké špionážní radiokomunikační družice SIGINT ve výšce plných 6 000 km nad Zemí. Pro úplnost připomeňme, že letošní rozpad sovětské kosmické stanice MIR nad Tichým oceánem měl mnoho společných rysů s již zmiňovaným UFO 831 202, ale zásluhou předchozí publicity nikdo nepochyboval, že jde o IFO 010323. Je tedy zřejmé, že kritická analýza nezávislých pozorování jevů UFO dokáže většinu jevů identifikovat jako v podstatě banální záležitosti za předpokladu, že zejména dobře určíme lineární vzdálenost objektu od pozorovatele touto oklikou. Pokud však jde o hlášení z jediného stanoviště, není divu, že se identifikace UFO nezdaří, ale to přirozeně nezavdává žádnou příčinu k tvrzení, že jde o projevy činnosti mimozemšťanů.

Syndrom slepé víry Jan Zahradil – poslanec parlamentu ČR

Skeptikové jsou znepokojeni růstem paranormálních aktivit, které považují za nebezpečné iracionality jdoucí proti racionálnímu myšlení. Jsou něčím novým v naší době či překračují kvalitou nebo kvantitou ty z minulosti? Mnozí myslitelé prokázali, že tendence k iracionalitě a její institucionalizaci jsou velmi pravděpodobně lidem přirozené a snad i geneticky zakódované a tedy těžko překonatelné. Nemyslím, že existují

srovnávací studie o iracionálním myšlení před 1. či 2. světovou válkou, takže nevíme jak jsme na tom relativně dnes.

Myslím, že jsem na tom lépe a že situace se pomalinku zlepšuje.

Připustíme, že dnešní realita je živnou půdou pro iracionalitu i paranormálně.

Spěch vedoucí k povrchnosti a těkavosti, senzacechtivost

Tento zpravodaj rozmnožujte a rozdávejte! Rovněž tak členské přihlášky!

a klipovitost medií, módní a salonní elitářů a záplava rozmanitých informací, které je těžko utřídit.

Snadný přístup ke znalostem o různých kulturách a jejich povrchní reflexe.

To jsou jen některé rysy tvořící paradigma naší současnosti. V těchto podmínkách iracionalita profituje, kdežto hluboké a kritické poznání chybí anebo je relativizováno.

Post-komunistické bez stabilního světonázoru jsou prý náchylnější k iracionálním učeníům. Já si to nemyslím (i když by to asi bylo těžké prokázat). Ba naopak: snad v některých panuje, byť podvědomá, skepse k velkým a patetickým myšlenkám (či klamům) následkem jejich historických zkušeností. Nicméně jedna tendence je výraznější v post-kom zemích oproti jiným a tou je syndrom slepé víry.

Komunistické systémy byly nahlíženy jako extrémně až vulgárně materialistické, racionalistické systémy trpící „pýchou z rozumu“. Marně se snažily vytvořit jednoduchý, předvídatelný a plánovitý model pro fungování společnosti. Tento pokus byl iracionální, založený na chybných analýzách a předpokladech.

Soudobá kritika vidí v komunistickém systému, s malou nadsázkou, degenerovaného dědice extrémního racionalismu a materialismu a tedy zavrhuje celou racionalistickou a materialistickou tradici a tím nepřimo i vědecké poznání.

To platí zejména pro tradicionalisty a ultra-konzervativce vycházející z křesťanského fundamentalismu. Jejich teorie jsou velmi jednoduché: veškeré zlo začalo s osvícenstvím, lidstvo zbloudilo, neboť opustilo dobré a osvědčené hodnoty. Záchranu spatřují v návratu do středověku se svatými, anděly, proroky, mystikou a zázraky. Pro ně je svět nepoznatelný a vše směřování světa je předurčeno. Klíčem k tajemství je víra a vše je poměřováno hloubkou víry.

„Pýcha slepé víry“ není lepší než „pýcha z rozumu“. Je to pouze důkaz intelektuální lenosti a netečnosti rezignující na obtížnost poznání. Jejich nositelé přitom netuší nakolik se přiblížili kritizovaným marxistickým principům. Právě tak jako marxisté, křesťanští fundamentalisté odmítají náhodné, spontánní, neplánované věci a procesy, neboť tyto jevy narušují jejich lineární ideu reality zjednanou nepoznatelnou boží vůlí.

Netvrdím, že tento myšlenkový proud převládá mezi jinými iracionálními tendencemi se kterými se nyní střetáváme. Nicméně je tu, je v médiích a mluví se o něm. Mám za to, že skeptici považují postmodernismus za hlavního soupeře, který populárnější a halasnější než syndrom slepé víry. Leč nepřehlédněme ho.

Po opuštění „pýchy z rozumu“ nastane hlavní střet mezi otevřeným, svobodným a kritickým myšlením a slepou vírou.

Špatná věda a pseudovědy jsou sociální konstrukce Beck M. T.

(nepředneseno)

V posledním dvacetiletí jistá vlivná škola sociologie vědy vyslovila názor, že vědy (i přírodní) jsou sociální konstrukce a začala „vědecká válka“ (např. Sokalův atentát). Dle mého názoru důvod tohoto dlouhého a trpkého boje spočívá v tom, že někteří sociologové vědy se ptali špatně a dostali špatné odpovědi. Správné otázky znějí: (1) Jsou přírodní zákony objektivní? (2) Jsou námi poznatelné? Naše veškeré zkušenosti říkají (1) ano (2) postupně ano, avšak nejspíše nikdy úplně.

Nelze popřít náš pokrok ve vhladu a koherenci ani v praktických aplikacích.

To neznamená, že v tomto procesu se neuplatňují subjektivní prvky (osobní, sociální, národní, náboženské, ideologické apod.). Avšak všeobecně otevřený a kritický přístup zaručuje

že normální věda subjektivní a chybný přístup eliminuje.

To však neplatí pro bludné přístupy: Např.:

1. Arijská vs. židovská fyzika
2. Sovětská vs. buržoasní věda
3. Kreacionismus
4. Afrocentrismus
5. Parapsychologie
6. Studená fúze

Zatímco institucionalizovaná věda vykazuje pokrok, dovoluje eliminovat subjektivní prvky a vede k stále hlubším znalostem o přírodě, para/pseudo-vědy jsou sociální konstrukce, jejichž nejdůležitějšími prvky jsou: národní, náboženské a ideologické předsudky, anti-vědecké pocity (např. chemofobie), důvěřivost a její zneužívání, kompenzace komplexu méněcennosti.

Jiří Grygar Zpráva o kongresu

X. ESC byl zajímavý už tím, že šlo o první takový kongres Evropské rady skeptických organizací ECSO, jenž se konal v postkomunistické zemi. Podařilo se záměr pořadatelů, aby se na kongresu srovnala společenská atmosféra v zemích bývalého východního bloku (Rusko, Bělorusko, Bulharsko, ČR) a v zemích západní Evropy. Ukazuje se, že mnohé rysy rozvoje pavěd a paravěd v obou částech kontinentu jsou překvapivě shodné: všude nastává masová obliba léčitelství, jež se kamufluje vznešenými názvy: alternativní či komplementární medicína, celostní medicína a homeopatie. V západní Evropě sílí snahy prosadit uznání léčitelství jako alternativy k vědecké medicíně i do legislativy Evropské unie. Na kongresu hovořili také skeptici ze zámoří (USA, Kanada) o specifické snaze paravědců a pavědců prosadit se barnumskou reklamou, která vskutku ohlupuje široké vrstvy veřejnosti. Kongresu se účastnil americký klimatolog prof. F. Singer, jenž ukázal na

příčiny globálního oteplování v minulosti Země, kdy ještě člověk neexistoval. Teplota na Zemi navzdory tomu kolísala v daleko širších mezích stejně jako hladina světového oceánu, a příčinou byla nejspíš proměnná sluneční činnost. Proto současné úvahy o globálním oteplování jako důsledku lidské činnosti mají vědecky poměrně chatrný základ. Velkým povzbuzením pro naše domácí skeptiky byla účast skutečně předních postav evropské vědy. Na kongresu přednášeli mj. dosavadní předseda ECSO významný holandský astrofyzik prof. C. de Jager, jenž byl donedávna prezidentem světové Rady vědeckých unií a jeho kolega psycholog prof. P. Drenth, současný prezident evropské asociace akademiků věd. Uznáním dosavadní šestileté činnosti Českého klubu skeptiků Sisyfos se stalo i zvolení J. Grygara viceprezidentem ECSO na nejbližší funkční období.

XI. kongres ECSO se uskuteční v září 2003 v Londýně.